

**INGLIZ TILI MASHG‘ULOTLARIDA KURSANTLARNING
KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH****Keldibekov Xokimnazar Zokirjon o‘g‘li***FARDU Harbiy Talim fakulteti 2-bosqich kursanti*

Annotatsiya. *Ushbu maqolada xorijiy tilni o‘rganish mashg‘ulotlarida (ingliz tili misolida) kursantlarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga yo‘naltirilgan mashqlar va kichik guruhlar bilan mashg‘ulotlarda foydalanadigan samarali metodlar to‘g‘risida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so‘zlar: *til o‘rganish, til o‘rganish kurslari, ilg‘or tajriba, kommunikativ kompetensiya, o‘rganish faoliyati, o‘yinli holat, kichik guruhlar, o‘z-o‘zini baholash.*

Аннотация. *В данной статье описаны упражнения, направленные на формирование коммуникативной компетентности обучаемых на занятиях иностранного языка (на примере английского) и эффективные методы, которые можно использовать при занятиях в малых группах.*

Ключевые слова: *изучение языков, языковые курсы, передовой опыт, коммуникативная компетенция, познавательная деятельность, игровые моменты, малые группы, самооценка.*

Annotation. *This article describes exercises aimed at developing students' communicative competence in foreign language classes (using English as an example) and effective methods that can be used in small group classes.*

Key words: *language learning, language courses, best practices, communicative competence, cognitive activity, game moments, small groups, self-assessment.*

Kirish. Bugungi kunda xorijiy tillarni o‘qitish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining O‘zbekiston

Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 2021 yil 19 maydagi PQ5117-son qarori buning yorqin dalilidir. Xorijiy tillarni o‘qitishni mazmunli va sifatli tashkil etish, kursantlarning bilim darajasini ta’limning vazifalari, maqsad va standartlariga moslashtirish uchun o‘zlashtiriladigan o‘quv materiallarini to‘g‘ri tashkil etish dolzarb hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi oliy harbiy ta’lim muassasalarida xorijiy tilni amaliy o‘rganish, ya’ni kursantlarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish oliy bosh maqsad qilib belgilandi.

Tadqiqot metodologiyasi. Oliy harbiy ta’lim muassasalarida tahsil olayotgan kursantlar uchun xorijiy tilni o‘rganishdan asosiy maqsad kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdan iborat bo‘lib, bu kursantlarning ma’lum bir vaziyatda xorijiy til vositasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri muloqotni amalga oshirishga tayorligi va qobiliyatini anglatadi. Shu

sababli xorijiy til o‘qituvchisining vazifasi xorijiy tillarni o‘qitish jarayonida kursantlarning bilimni oshirish va gapirish qobiliyatini shakllantirishdan iborat. O‘qitishning zamonaviy usullaridan, yani kooperativ ta’lim, yangi axborot texnologiyalari va Internet-resurslardan foydalanish shuningdek, turli xil o‘yin mashqlari ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga yordam beradi. O‘qitish usullari va o‘quv qo‘llanmalarining xilma-xilligi tufayli zamonaviy sharoitda turli xil o‘qitish usullari bilan tanish bo‘lishi kerak bo‘lgan xorijiy til o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligiga talab ortib bormoqda. Bu yerda amaliyot (nutq amaliyoti) va muloqot muhim rol o‘ynaydi. Til odamlar bilan muloqot qilish uchun zarurdir. Muloqotning qonun-qoidalari mushtaraklik kasb etadigan holatlari anchagina. Unga ko‘ra mantiqiylik va izchillik, aniqlik va lo‘ndalik, haqqoniylik va mutanosiblik, samimiylik va muloyimlik kabi nolisoniy omillarning ahamiyati ta’kidlangan nazariy qarashlar anchagina. Ular ichida muloqotga jiddiy etibor qaratgan va o‘z o‘rnida tanqidiy fikrlar ham bildirgan nazariyalar mavjud. Ayniqsa, P.Graysning “Hamkorlik tamoyili” shular jumlasidandir.[1,B.217-237]. P.Grays odamlarning kundalik nutqini mantiq nuqtai nazaridan tahlil qilib, uning mohiyatini quyidagicha shakllantiradi:”Suhbatning ushbu bosqichida sizning kommunikativ hissangiz ushbu dialogning birgalikdagi qabul qilingan maqsadi talab qiladigan darajada bo‘lishi kerak”[1,B.222].

Uning nutqiy muloqotga doir qoidalar yig‘indisi yoki”Hamkorlik tamoyili”deb yuritiluvchi nazariyasida 4ta asosiy kategoriya mavjud bo‘lib, unga amal qilish orqali muloqot samaradorligiga erishish mumkin, degan g‘oya ilgari suriladi. P.Grays ushbu kategoriyalarni nemis faylasufi I.Kant izidan borib, ishlab chiqqanligini aytib o‘tadi[1,B.222].

Muhokama va natijalar. Ushbu maqolada ingliz tili mashg‘ulotlarida kursantlarning kommunikativ kompetensiyasini oshirishning ba’zi jihatlari keltirilgan. **Ingliz tilida mashg‘ulotlarida o‘quv jarayonini tashkil etishning guruh shakli** –bu aniq belgilangan vazifalar ustida individual ravishda ishlaydigan turli kichik guruhlarining ishini o‘z ichiga olgan mashg‘ulotdagi o‘quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish shaklidir. Ushbu jarayonda kursantlar asosan bir nechta kichik guruhlariga bo‘linadi (3 dan 6 gacha) va har bir guruh o‘z vazifalarini bajaradi. Vazifalar barcha guruhlar uchun bir xil yoki boshqacha bo‘lishi mumkin. Har bir guruh ichida rollar uning a‘zolari o‘rtasida taqsimlanadi, bu esa kursantlarga ko‘proq qiziqish va faollik beradi. Guruhning har bir a‘zosi uchun vazifani bajarish jarayoni fikr almashish, sheriklarning javobini baholash va o‘zini o‘zi baholashga asoslangan. Guruh tomonidan birgalikda muhokama qilish mashg‘ulotning eng yuqori nuqtasi hisoblanadi. Malakali o‘qituvchilar tomonidan tayyorlangan guruh ishi juda ko‘p afzalliklarga ega. Guruh ishining asosiy xususiyatlaridan biri shundaki, har bir kursant o‘z fikrini bildirishni, boshqalarning fikrlarini tinglashni, o‘z nuqtai nazarini boshqalarning qarashlari bilan taqqoslashni o‘rganadi. Shuningdek, boshqalarning harakatlarini nazorat qilish va o‘zini o‘zi boshqarish ko‘nikmalari ishlab chiqiladi, tanqidiy fikrlash shakllanadi. Guruh muhokamasi, munozara kursantlarning faoliyatini jonlantiradi. Guruh ishini tashkil qilish ko‘pincha o‘qituvchining funktsiyalarini o‘zgartiradi. Agar an’anaviy mashg‘ulotda

o‘qituvchi oldindan tayyorlangan ma’lumotlarni yetkazib beruvchi sifatida bo‘lsa, unda bu erda u faqat moderator sifatida harakat qilishi kerak. Shuningdek, u jamoaviy harakatlarda sherik sifatida harakat qilishi mumkin. Mavzu, o‘quv maqsadi va muvofiqligiga qarab, guruh ishining turli usullari mavjud. Masalan, **Graffiti Steps** kreativ metodi quyidagicha otkaziladi:

1. Mashg‘ulot paytida katta qog‘ozlar auditoriyadagi beshta stolga joylashtiriladi;
2. Har bir qog‘ozning o‘rtasiga savol yoziladi;
3. Keyin birinchi guruh stolga yaqinlashadi va ushbu savol bo‘yicha o‘z g‘oyalari va fikrlarini mustaqil ravishda yozadi;
4. Ushbu guruhdan keyin, 3-5 daqiqadan so‘ng, boshqa guruh kelib, o‘z fikrlari va g‘oyalarini yozadi;
5. So‘ngra guruh a‘zolari qog‘ozdagi sharhlarni birgalikda ko‘rib chiqadi, ularni birlashtiradi va jamoada taqdim etadi.

Ingliz tili mashg‘ulotlarida musiqiy lahzalardan (fragmentlardan) foydalanish uzoq vaqtdan beri xorijiy tillarni o‘qitishda ishlatilgan. Mashq qilish uchun tanlangan qo‘shiqlar eshitish idrokining ma’lum bir jihatini o‘rgatishi kerak. Xorijiy tilni o‘qitishda qo‘shiqlarning uslubiy afzalliklarini quyidagicha shakllantirish mumkin. She‘rlar, qo‘shiqlar ularni qiziqtiradigan matnli material bo‘lib, materialni o‘zlashtirishga katta hissa qo‘shadi. She‘rlar va qo‘shiqlar bilan ishlash orqali biz bir xil so‘zni takrorlash muammosini hal qilamiz. Mashg‘ulotda qo‘shiqdan foydalanish kursantlarning ijodkorligini, tasavvurini rag‘batlantiradi va til to‘siqlarini bartaraf etishga yordam beradi. Autentik materiallardan mashg‘ulotning barcha bosqichlarida foydalanish mumkin. Musiqa va til birgalikda rivojlanadi.

Qo‘shiq aytish-bu yangi so‘z va iboralarni yodlashning ajoyib usuli hisoblanadi.

Ingliz tili darslarida o‘yinlar- bu mashg‘ulot jarayonida bilimlarni yangilash, mustahkamlash uchun juda yaxshi samara beradi. Til o‘yinlari kursantlarni mashg‘ulotda faollashtirishga yordam beradi, nutq ko‘nikmasini rivojlantiradi. O‘yin shakli orqali o‘rganilgan leksik birliklar, iboralar takrorlanadi va mustahkamlanadi.

Xorijiy tillarni o‘qitishda, shu jumladan etakchi o‘qituvchi-hamkasblarning tajribasidan kelib chiqqan holda turli xil o‘yinlardan foydalanish mumkin. O‘yinlarni o‘tkazish bo‘yicha quyidagi uslubiy tavsiyalar mavjud, ya’ni bir xil o‘yinni bir necha marta takrorlash, o‘qituvchiga yangi o‘yinni boshlashni tavsiya etish, so‘ngra bu rolni yaxshi tayyorlangan kursantga topshirish, o‘yindan eng katta samarani olish uchun o‘yinga raqobat xarakterini berish maqsadga muvofiqdir. So‘nggi paytlarda filologlar ingliz tili mashg‘ulotlarida foydalanish uchun namunaviy o‘yinlarni o‘z ichiga olgan ko‘plab uslubiy adabiyotlarni taklif qilmoqda.

Masalan, "**Games for Language Learning**", "**Five-Minute Activities**", "**English Language Games**" "**Creative Approach**",

"ESL Games for the Classroom", "Grammar Games: Cognitive, Affective, and Drama Activities for EFL Students" kitoblari shular jumlasidandir. Mashg‘ulot jarayonida quyidagi o‘yin shakllaridan foydalanish mumkin:

"Word Relay Race" (So‘z estafeta poygasi) - O‘yin boshlanishida har bir jamoa a‘zosi ketma-ket doskaga chiqadi va doskada so‘z yozadi. Yozilgan so‘z mavzu bilan bog‘liq bo‘lishi kerak. Masalan:

Mavzu: "Soqchining postdagi harakatlari"

Kursant yozishi mumkin bo‘lgan so‘zlar: **"posbon," "vzvod," "qorovul," "tarqatuvchi," "garnizon"** va hokazo.

"Quick Definitions" (Tezkor Ta‘riflar) – Kursantlar kichik guruhlariga bo‘linadi (masalan, 3-4 kishidan iborat jamoalar). Har bir jamoaga qog‘oz yoki doska taqdim etiladi. O‘qituvchi doskaga yoki ekranga so‘zlardan birini yozadi (yoki baland ovozda aytadi). Har bir guruh so‘zning qisqacha ta‘rifini yozadi.

Masalan:

"Strategiya" - "Operatsiyada muvaffaqiyatga erishish uchun batafsil reja."

"Mudofaa" - "Hujumdan himoya qilish uchun qilingan harakatlar."

"Word Square" (kvadrat harflar)- ushbu o‘yin shakli tilning grammatikasini o‘rganishda, masalan, A1 yoki A2 darajada tilni biladigan auditoriya bilan kuchli fe‘llarni (Tenses) o‘rganishda qo‘llaniladi. O‘yinning davomiyligi 10 dan 15 minut davom etadi. O‘yin davomida kursantlar fe‘llarning turli shakllari yashiringan kvadratni olishadi. Kursantlarning vazifasi qisqa vaqt ichida iloji boricha ko‘proq fe‘llarni topishdan iborat. Fe‘l shakllari o‘ngdan chapga, chapdan o‘ngga, pastdan yuqoriga, yuqoridan pastga yozilishi va diagonal bo‘lishi mumkin. Topilgan har bir fe‘l shakli daftarga yozilishi kerak (doskada bo‘lishi mumkin) a boshqa shakllar bilan to‘ldirilishi kerak. Masalan, „*helped*“ fe‘lining shakli topilsa, u fe‘lning boshqa shakllari bilan to‘ldiriladi: „*helping*“, „*help*“, „*be helping*“. O‘yinni kursantlarning xohishi va tasavvuriga ko‘ra unga boshqa elementlarni kiritish orqali ham amalga oshirish mumkin.

Xulosa o‘rnida ta‘kidlash joizki, oliy harbiy ta‘lim muassasasida xorijiy tillarni o‘qitishning asosiy maqsadi ta‘limning oldingi bosqichida olingan va o‘zlashtirilgan xorijiy tillarni bilishning boshlang‘ich darajasini oshirish, kursantlar tomonidan xorijiy tildagi kommunikativ kompetensiyani erkin muloqot qila olish darajasiga ko‘tarishdan iborat. Xorijiy tilni o‘qitishning noan‘anaviy shakllari ham kursantlarning muvaffaqiyatli nutq faoliyatining kalitidir, kursantlar o‘rganayotgan til madaniyati bilan tanishadi va o‘z vatanining madaniy merosi haqida yangi ma‘lumotlarni o‘rganadi, bu ularga chet tilini o‘rganishga imkon beradi va ta‘lim orqali dunyoqarashini kengaytirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. <https://lex.uz/uz/docs/5431845> 2. Grays, P. "Логика и речевое общение". Новое в зарубежной лингвистике / P. Grays. - М.: Progress, 1985. - 504 b
3. Milrud, R. P. Tilni o‘qitish nazariyasi: Monografiya. T. 3. Lingvistik pedagogika / R. P. Milrud, I. R. Maksimova. - Tambov, 2008. 133 b.
4. Ta’lim tizimidagi yangi pedagogik va axborot texnologiyalari: Pedagogika universitetlari talabalari uchun darslik. / E. S. Polat tomonidan tahrirlangan. M.: "Akademiya" nashriyot markazi, 1999. – 211b.
5. Polat E. S., Buxarkina M. Yu., Moiseeva M. V., Petrov A. E. Pedagogika universitetlari talabalari uchun darslik va pedagog kadrlar malakasini oshirish tizimi / Akademiya nashriyot markazi, 2008. - 272 b.
6. Popova Yu. S. Chet tili darslarida talabalarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish. Perm, 2010. - 45b.
7. Karimova F.S. O‘zbek tilida muloqot qoidalarining sharqona va garbona talqini: me’yor va og‘ish. Harbiy ta’lim va fanda innovatsiyalar. – Toshkent, 2023. №2(17). – B.20.